

جامعه‌شناسی

(مفاهیم کلیدی)

تألیف:

دکتر منصور قنادان

دکتر ناهید مطیع – دکتر هدایت الله ستوده

انتشارات آوای نور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قنادان، منصور، ۱۳۱۶
جامعه‌شناسی (مفاهیم کلیدی) / تالیف منصور قنادان، ناهید مطیع،
هدایت‌الله ستوده.. ویراست ۲.. تهران: آوای نور، ۱۳۸۳.
۲۸۸ ص.: جدول.
شابک ۹۶۴-۶۰۶۳-۱۸-۷ ISBN 964-6063-18-7
فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. ۲۸۱-۲۸۸.
۱. جامعه‌شناسی. الف. مطیع، ناهید، ۱۳۳۷- ب. ستوده، هدایت‌الله،
۱۳۱۹- ج. عنوان.
۳۰۱ HM ۶۲/ف ۹۹
۱۳۸۳
کتابخانه ملی ایران
م ۸۳-۷۱۴۶

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / دورنگار: ۶۶۴۸۰۸۸۲

جامعه‌شناسی (مفاهیم کلیدی)

تألیف: منصور قنادان - ناهید مطیع - هدایت‌الله ستوده

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: دوازدهم ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپخانه: تصویر

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۰۶۳-۱۸-۱

قیمت ۱۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

(۱۵-۳۰)

فصل اول جامعه‌شناسی چیست؟

۱۶	جامعه‌شناسی؛ مفهومیها و تعریفها
۱۷	تعریف جامعه‌شناسی
۱۸	تعریف عملیاتی جامعه‌شناسی
۲۰	چرا مطالعه جامعه‌شناسی لازم است؟
۲۲	تقسیم‌بندی جامعه‌شناسی
۲۵	جامعه‌شناسی و دیگر علوم اجتماعی
۲۵	تاریخ و جامعه‌شناسی
۲۶	انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی
۲۷	اقتصاد و جامعه‌شناسی
۲۸	روان‌شناسی و جامعه‌شناسی
۲۹	سیاست و جامعه‌شناسی
۳۰	مفاهیم کلیدی فصل اول

(۳۳-۵۲)

فصل دوم: خاستگاه جامعه‌شناسی و رشد آن

۳۶	تاریخچه کوتاهی از جامعه‌شناسی نوین
۳۷	عوامل شکل‌گیری جامعه‌شناسی نوین
۳۷	فلسفه تاریخ
۳۸	بررسی اجتماعی
۳۹	پیشینه تاریخی جامعه‌شناسی
۳۹	دوره کلاسیک
۴۰	افلاطون
۴۱	ارسطو
۴۱	دوره قرون وسطی
۴۳	دوره اسلام
۴۵	دوره معاصر
۴۶	اگوست کنت
۴۷	کارل مارکس
۴۸	هربرت اسپنسر
۴۸	امیل دورکیم
۵۰	ماکس وبر

(۷۰-۵۳)

فصل سوم: جامعه انسانی

۵۴	تعریف جامعه
۵۵	عوامل پایداری جامعه
۵۵	فرد و جامعه
۵۸	اجتماع و جامعه
۵۹	جامعه به عنوان یک ارگانیسم
۶۰	جامعه به منزله یک نظام اجتماعی - فرهنگی
۶۰	مؤلفه‌های اساسی جامعه انسانی
۶۴	انواع جامعه‌های انسانی
۶۴	جامعه شکارگر و گردآورنده خوراک
۶۵	جامعه شبانی
۶۶	جامعه بوستانکاری
۶۷	جامعه کشاورزی
۶۸	جامعه صنعتی
۶۸	جامعه فراصنعتی
۶۹	مفاهیم کلیدی فصل سوم

(۹۲-۷۱)

فصل چهارم: فرهنگ؛ راه و رسم زندگی در جامعه

۷۲	ویژگیهای فرهنگ
۷۳	جامعه و فرهنگ
۷۳	فرهنگ و تمدن
۷۴	فرهنگ مادی
۷۵	نوآوریهای تکنولوژی
۷۶	فرهنگ غیرمادی
۷۶	ارزشهای فرهنگی
۷۷	هنجارهای فرهنگی
۷۸	باورها
۷۹	نگرشها
۷۹	نمادها
۸۱	انتقال، انباشت و اشاعه فرهنگی
۸۳	الگوهای فرهنگی
۸۴	تفاوتهای فرهنگی
۸۶	ضربه فرهنگی

۸۷	فرهنگ آشکار و فرهنگ نهان
۸۸	گسست فرهنگی
۸۹	ازخود بیگانگی
۸۹	بی اعتمادی
۹۰	پس افتادگی فرهنگی
۹۱	مفاهیم کلیدی فصل چهارم

فصل پنجم: جامعه پذیری و رشد شخصیت (۹۳-۱۰۸)

۹۴	تعریف و نقش جامعه پذیری
۹۴	عناصر اساسی جامعه پذیری
۹۵	کنش متقابل انسانی
۹۷	یادگیری زبان
۹۸	تجربه پذیری عاطفی
۱۰۱	فرهنگ پذیری
۱۰۲	کارگزاران جامعه پذیری
۱۰۴	نظریه های جامعه پذیری
۱۰۸	مفاهیم کلیدی فصل پنجم

فصل ششم: گروه های اجتماعی (۱۰۹-۱۲۶)

۱۱۰	تعریف گروه
۱۱۱	معیارهای گروه
۱۱۱	شکل گیری گروه
۱۱۲	ویژگیهای گروه
۱۱۴	طبقه بندی گروهها
۱۲۱	شبه گروهها
۱۲۲	انواع جماعت
۱۲۴	فاصله اجتماعی
۱۲۴	پویایی گروه
۱۲۵	مفاهیم کلیدی فصل ششم

فصل هفتم: ساختها و نهادهای اجتماعی (۱۲۷-۱۴۶)

۱۲۷	ساخت اجتماعی
۱۲۸	عناصر سازنده ساخت اجتماعی
۱۲۹	پایگاه اجتماعی

۱۳۱	نقشهای اجتماعی
۱۳۵	انواع ساخت
۱۳۵	نهادهای اجتماعی
۱۳۶	تعریف نهاد اجتماعی
۱۳۷	انواع نهادهای اجتماعی
۱۳۹	ویژگیهای نهادهای اجتماعی
۱۴۰	کارکردهای نهادهای اجتماعی
۱۴۱	مؤسسه و تفاوت آن با نهاد
۱۴۲	دیوان سالاری و ویژگیهای آن
۱۴۴	آسیبهای دیوان سالاری
۱۴۵	مفاهیم کلیدی فصل هفتم

(۱۴۷-۱۷۰)

فصل هشتم: خانواده، ازدواج، خویشاوندی

۱۴۷	تعریف خانواده
۱۴۹	خانوار و فرق آن با خانواده
۱۴۹	کارکردهای خانواده
۱۵۱	انواع خانواده در فرهنگهای مختلف
۱۵۲	ازدواج و انواع آن
۱۵۴	شیوه‌های همسرگزینی
۱۵۶	الگوهای سکونتی زوجهای جدید
۱۵۶	الگوهای قدرت در خانواده
۱۵۷	خویشاوندی
۱۵۹	شبکه خویشاوندی
۱۶۰	سیر تحول خانواده در ایران
۱۶۳	روابط زن و شوهری
۱۶۴	والدین و فرزندان
۱۶۵	از هم گسیختگی خانواده
۱۶۶	علل و انگیزه‌های طلاق
۱۶۹	مفاهیم کلیدی فصل هشتم

(۱۷۱-۱۹۲)

فصل نهم: قشربندی اجتماعی

۱۷۱	قشربندی اجتماعی
۱۷۳	انواع مختلف قشربندی اجتماعی در تاریخ
۱۷۷	کاست و تفاوت آن با طبقه اجتماعی
۱۷۸	نظریه‌های قشربندی اجتماعی

۱۸۰	تحرك اجتماعى
۱۸۱	تحرك اجتماعى و انواع آن
۱۸۳	دلایل تحرك اجتماعى
۱۸۶	تحرك روانى
۱۸۸	هويت جنسى و نقشهاى جنسىتى
۱۹۲	مفاهيم كليدى فصل نهم

(۱۹۳-۲۱۲)

فصل دهم: كجرويهائى اجتماعى

۱۹۴	تعريف كجرويهائى اجتماعى
۱۹۶	انواع كجرويهائى اجتماعى
۱۹۸	علل و انگيزه‌هاى كجرويهائى اجتماعى
۱۹۹	ويژگيهاى روان رنجوران
۲۰۰	بنيانهاى اجتماعى كجرويه
۲۰۱	نظريه‌هاىي درباره كجرويهائى اجتماعى
۲۰۷	كنترل اجتماعى
۲۰۸	تنظيم رفتار اعضاى جامعه
۲۰۹	انواع كنترل اجتماعى
۲۱۰	شيوه‌هاى كنترل اجتماعى
۲۱۱	كنترل اجتماعى در جامعه‌هاى مختلف
۲۱۱	مفاهيم كليدى فصل دهم

(۲۱۳-۲۳۹)

فصل يازدهم: اجتماعات انسانى

۲۱۳	بوم‌شناسى انسانى چيست؟
۲۱۶	مفاهيم اساسى در بوم‌شناسى انسانى
۲۱۸	كوچ‌نشيني
۲۲۰	ساختهائى اجتماعى و سياسى در ايالات
۲۲۱	روستانشيني
۲۲۴	شهرنشيني
۲۲۸	شهرنشيني و اجتماع
۲۳۰	رابطه شهرگريزى و صنعتى شدن
۲۳۰	اجتماع و جامعه
۲۳۲	ويژگيهاى اجتماعى و بوم‌شناختى شهر
۲۳۴	نظريه‌هاى بوم‌شناختى شهر
۲۳۷	عوارض شهرنشيني
۲۳۹	مفاهيم كليدى فصل يازدهم

(۲۴۱-۲۵۸)

فصل دوازدهم: دیدگاهها و نظریه‌های جامعه‌شناسی

۲۴۲	تفاوت بین نظریه و دیدگاه
۲۴۳	دیدگاه کارکردگرایی
۲۴۵	نظریه ساختی - کارکردی
۲۴۶	کارکردهای آشکار و پنهان
۲۴۸	دیدگاه تضاد
۲۵۰	دیدگاه کنش متقابل اجتماعی
۲۵۰	نظریه کنش متقابل نمادی
۲۵۳	نظریه روش‌شناسی مردمی
۲۵۴	نظریه جامعه‌شناسی نمایشی
۲۵۵	ارزیابی دیدگاه کارکردگرایی از ورزش
۲۵۶	ارزیابی دیدگاه تضاد از ورزش
۲۵۷	مفاهیم کلیدی فصل دوازدهم

(۲۵۹-۲۸۰)

فصل سیزدهم: روشهای پژوهش در جامعه‌شناسی

۲۶۱	چرخه نظریه و تحقیق
۲۶۲	روش علمی
۲۶۳	فرایند روش تحقیق
۲۶۴	شیوه‌های گردآوری اطلاعات
۲۶۴	پژوهش میدانی یا مشاهده همراه با مشارکت
۲۶۶	مشاهده
۲۶۷	انواع مشاهده
۲۶۸	روش پیمایش
۲۶۹	انواع پرسشنامه
۲۶۹	پرسشنامه با سوالات بسته
۲۷۰	انواع مصاحبه
۲۷۱	مزایای مصاحبه نسبت به پرسشنامه
۲۷۱	مطالعات آزمایشی و گروه کنترل (تحقیق آزمایشگاهی)
۲۷۲	روش مطالعه اسنادی
۲۷۳	روش تحلیل محتوا
۲۷۳	نمونه‌گیری، سرگذشت پژوهی، مطالعه موردی
۲۷۸	دشواریهای پژوهش در جامعه‌شناسی
۲۷۹	مفاهیم کلیدی فصل سیزدهم

مقدمه

انسانها در طول هزاران سال دربارهٔ جامعه‌ها و زندگی اجتماعی خود اندیشیده و همواره کوشیده‌اند تا آگاهی‌هایی نسبت به محیط و پدیده‌های ناشناخته پیرامون خود به دست آورند. آنها از مجموعه این آگاهی‌ها و تجربه‌ها و آموخته‌ها، توانسته‌اند زمینه‌های مطالعاتی و رشته‌های مختلف علمی را پی‌ریزی کنند، اما انسانها خود، نیز همواره موضوع علم بوده و در تلاش بوده‌اند تا رفتارهای خود را نسبت به دیگران درک کنند. حاصل این تلاشها پیدایی علوم اجتماعی است. جامعه‌شناسی شاخه‌ای از علوم اجتماعی است که به مطالعه علمی جامعه‌های انسانی، زندگی گروهی انسانها و رفتارهای اجتماعی می‌پردازد و چشم انداز روشن و مشخصی دربارهٔ رفتار انسانی ارائه می‌دهند.

هدف ما از نوشتن این کتاب، معرفی مبانی و مفاهیم اساسی و کلیدی جامعه‌شناسی است، زیرا شناخت و تبیین پدیده‌های اجتماعی جهان معاصر بدون آشنایی و تسلط بر این مفاهیم و اصول به سادگی امکان‌پذیر نیست.

واقعیت‌های اجتماعی بسیار پیچیده‌اند و این پیچیدگی از یک سو ریشه در طبیعت پدیده‌های اجتماعی دارد و از سوی دیگر ناشی از عدم شناخت ما از آنها است؛ جامعه‌شناسی ما را به شکل خاصی از آگاهی مجهز می‌کند و ما را بر می‌انگیزاند تا ماورای سیمای زندگی اجتماعی را بنگریم و ساختارهای درونی جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنیم، بازشناسیم. این بازنگری و بازشناسی ما را از تبیین‌های شخصی دربارهٔ جهان می‌رهاند و چگونه نگرستن به مسایل اجتماعی و تأثیرات آنها را به ما یاد می‌دهد و این امکان را می‌بخشد تا نگاه تازه‌ای به محیط اجتماعی خود افکنده و با گروه‌ها و افرادی آشنا شویم که دیدگاه‌های آنان با ما متفاوت است. جامعه‌شناسی به ما یاد می‌دهد که به قول سهراب سپهری «چشم‌هایمان را بشوریم و جور دیگر نگاه کنیم».

جامعه‌شناسی، در چند دهه گذشته، از اقبال شایان توجهی برخوردار شده است. به

طوری که همه شاخه‌های علوم انسانی و حتی رشته‌های فنی و پزشکی و نیز پژوهندگانی که بیرون از محیط‌های دانشگاهی به کار تحقیق و پژوهش می‌پردازند، به مطالعه این دانش بشری علاقه نشان می‌دهند. این کتاب که به گونه‌ای مختصر و مفید و با زبانی ساده و مثال‌های روشن برخی از اصول و مفاهیم کلیدی آن را شرح می‌دهد، می‌تواند برای همه دانشجویان علوم انسانی و دیگر علاقه‌مندان قابل استفاده باشد.

در تهیه و انتخاب مطالب، سعی کرده‌ایم ساختار کتاب را در سیزده فصل به گونه‌ای تنظیم کنیم که هر فصل بانگاهی مختصر به زمینه‌های اساسی، تعریفها و دستاوردهای پژوهشی کلاسیک و معاصر آغاز گردد. و همچنین نظریه‌ها و مفاهیم جامعه‌شناسی را با مثال‌های علمی و جالب روشن کنیم و با مطالب تاریخی و پژوهشی از ایران و جهان به مباحث مطروحه در کتاب روح تازه‌ای بدهیم. در پایان هر فصل، مفاهیم کلیدی را با واژه‌هایی آسان و جمله‌هایی کوتاه بازنویسی کرده‌ایم که یادگیری را آسانتر سازد. امید است خوانندگان محترم و دانشجویان گرامی و اندیشمندان صاحب‌نظر در زمینه‌های علوم اجتماعی بر کاستیهای کتاب حاضر با سعه صدر بنگرند و مؤلفان را از رهنمودهای ارزنده خویش بهره‌مند سازند.

اذعان داریم اگر دلسوزیها و پی‌گیریهای وافر آقای حاج علی محمد میرحسینی مدیر محترم موسسه انتشارات آوای نور و همکارانشان که زحمات فراوانی را در چاپ و نشر کتاب متحمل شده‌اند، نبود. شاید این کتاب ناچیز هنوز به صورت دستنویس باقی مانده بود. از فرهنگ دوستی آنان سپاسگزاریم.

منصور قنادان

ناهید مطیع، هدایت اله ستوده

تهران - تیرماه ۱۳۸۳

